

Hajnali részegség

Az Újvidéken, 2010. április 23–25-én rendezett
Hajnali részegség-konferencia szerkesztett és bővített anyaga

Alkotószervező:

Fűzfa Balázs

SAVARIA UNIVERSITY PRESS
SZOMBATHELY – 2010

A *Hajnali részegség*-konferencia és -kötet kiemelt támogatói:

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

SZÜLŐFÖLD ALAP

A NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
SAVARIA EGYETEMI KÖZPONTJÁNAK
HALLGATÓI ÖNKORMÁNYZATA

További rendszeres támogatóink:

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Szatmárnémeti
Kihelyezett Tagozata ■ A Nyugat-magyarországi Egyetem
Bölcsészettudományi Karának Tudományos Bizottsága
Pedagógiai Szolgáltató Központ, Szombathely ■ Petőfi Irodalmi
Múzeum, Budapest ■ Savaria University Press Alapítvány
Szatmárnémeti Pro Magiszter Társaság ■ Vas Megye Közgyűlése

Külön köszönjük

az Észak-bácskai Magyar Pedagógusok Egyesület,
De Negri Ibolya, Horváth Róbert, Ifj. Horváth Róbert, Faragó
Kornélia, Fazekas Bence, Fűzfa Bence, Fűzfa Máté, Fűzfa Zsolt,
Galambos Tamás, Jordán Tamás, Móra Regina és Nyitrai Kata
nélkülözhetetlen segítségét.

© A szerkesztő és a szerzők, 2010

Papp Judit

A RIGVÉDA-HIMNUSZOKTÓL A HAJNALI RÉSZEGSÉGIG

A Rigvéda-himnuszok és Michele Kerbaker

A hindu vallás szent könyve, a *Himnuszok bölcsessége* (*Rigvéda* vagy *Rgveda*) a Kr. e. II. évezredben született a Sapta Sindhunak (a hét szent folyó vidéke) nevezett területen és a négy véda (*Rigvéda*; *Számavéda*; *Atharvavéda* és a *Jadzsurvéda*) legrégebb és legfontosabb része.²³ Az indiai himnuszgyűjtemény 1028 himnusza (*sùkta* („jól mondott” azaz bölcs beszéd, himnusz) szájhagyomány útján maradt fenn. A 10 könyvre (*mandala*) osztott gyűjtemény terjedelme 10.462 versszak, melyek közül a legrégebbek a 2–7. könyvek, míg a legkésőbbi a 10. könyv. Az egyes himnuszok általában egy-egy istenhez (*deva*) szólnak: a legtöbb Indrához, az istenek királyához és a zivatar istenéhez. Igaz, léteznek olyanok is, melyek az összes istent együtt szólítják meg (pl. *Rigveda*, 6. L–LII. *Vísvedevá*²⁴).

Természetesen mindig a magasztalt isten a legfontosabb, a többiek felett álló. A gyűjteményben költőiségükkel kiemelkednek a Hajnal istennőjéhez (Úsas) intézett himnuszok (1. XLVIII–XLIX, XCII, CXIII, CXXIII–CXXIV; 3. LXI; 4. LI–LII; 5. LXXIX, LXXX; 6. LXIV, LXV; 7. LXXV–LXXXI; 10. CLXXII).

A *Rigvédák*ból az a Michele Kerbaker (1885–1914) fordított olaszra, aki nemcsak neves piemonti indianista, hanem évekig (1895–1899) a nápolyi L’Orientale egyetem igazgatója (Incaricato Istituto Orientale) is volt. Kerbaker összegyűjtött fordításai 2002-

²³ A teljes angol nyelvű fordítás 1889 és 1892 között látott napvilágot: *The Hymns of the Rig Veda*, transl. by Ralph T. H. GRIFFITH Benares, E. J. LAZARUS, 1889–1892.

²⁴ Vö. *The Rig Veda. Complete*, translated by transl. by Ralph T. H. GRIFFITH, Lexington, Forgotten Books, 2008, 320–323.

ben jelentek meg a Poetica című nemzetközi folyóiratban.²⁵ Az indianista azonban, a fordításokon kívül alkotott egy négy himnusból (*All'Aurora; A Soma; Agli Asvini* és *A Varuna*) álló különleges művet is, melynek az *Inni sincretici (Szinkretikus himnuszok)*²⁶ címet adta. E himnuszok első darabja (*All'Aurora*) 1879. júliusában jelent meg egy tanulmány kíséretében (*Saggio d'Inni Vedici*)²⁷. Valójában nem egy hagyományos értelemben vett fordításról van szó, hanem egyfajta kollázsról, mely az ún. szinkretikus újraírás kiváló példája.

Az *All'Aurora (A hajnalhoz)* című szinkretikus véda-himnusz húsz nyolcsoros versszakból áll. Saját himnuszainak megalkotásához a neves olasz fordító elsősorban az Usasz istennőt megszólító, dicsőítő himnuszok soraiból merített, a *Rigvéda* bizonyos szakaszait fordította le, értelmezte és írta át, majd végezetül e részeket illesztette egymáshoz.

Az első versszak így hangzik:

La figlia del Cielo l'Aurora s'è desta,
S'appressa, spalanca le porte del giorno;
Qual sposa che muove raggianti alla festa
Si tragge il divino corteggio d'intorno;
Dai boschi, dai prati, dall'aria, dall'onde
Riguardan mill'occhi quel nuovo chiaror,
Un murmure, un fremito, si leva e diffonde,
Rinasce col moto la gioia nei cor.²⁸

²⁵ *Inni vedici tradotti da Michele Kerbaker*, editi a cura di Giovanni PUGLIESE CARATELLI = *Poetica, Rivista internazionale di poesia*, I (2002), 1.

²⁶ Michele KERBAKER, *Inni Sincretici* = *Poetica, Rivista internazionale di poesia*, I (2002), 1, 13–57.

²⁷ Michele KERBAKER, *Saggio d'Inni Vedici* = *Giornale Napoletano di Filosofia e Lettere*, Nuova serie, I, 1879 [luglio], 321–353, és = *Poetica, I. m.*, 1–10.

²⁸ Az Ég leánya a Hajnal felkelt, / Siet, kitarja a nap kapuit; / Mint egy mennyasszony, úgy halad ragyogón az ünnepre / Körös-körül magához vonzza a mennyei udvartartást; / Az erdőkből, a mezőkről, a levegőből és a habok közül / Ezernyi szempár bámulja ezt az új derengést, / Egy moraj, egy rezgés támad és terjed, / Az öröm serényen születik újjá a szívekben. (Michele KERBAKER = *Poetica, I. m.*, 13).

A *Rigvédák*hoz hasonlóan Kerbaker is az „Ég leányának” (figlia del Cielo) hívja a Hajnal istennőjét.²⁹ A himnusz második sora az 1. könyv XLVIII himnuszából való, mely Griffith fordításában így szól:

15 Usas, as thou with light to day hast opened the twin doors of heaven,³⁰

Usasz kitarja a belső „én” kapuit, és ezáltal lehetővé teszi, hogy a mennyei fény elárassza lényünket, és bevilágítsa az egész világot bőséget és gazdagságot biztosítva számunkra. Ám ez a hajnali „rá-” vagy „feleszmélés” nem tarthat túl sokáig, mivel a folytonos izgalomra vágyó emberi természet nem értékeli túl sokáig a nyugalommal teli és szomorúság nélküli mennyei létet. Az emberiség kétségek között szeret élni, s ezért huzamosabb ideig már nem élvezzi a mennyei üdvösség által nyújtott bizonyosságot, s ennek következtében a Hajnal istennő eltávolodik tőle, és átadja helyét a napnak s később az éjszakának:

Supremi, fugaci momenti son questi
Che a noi, dolce Aurora, ti piace recar.
Allor che la vista dei Geni celesti
All’occhio mortale più pura traspar.³¹

A második versszak második fele az égetéssel földművelés hatásos metaforája³², mely költői képet a *Rigvéda* 6. könyvének XXVII, Indrát, az istenek királyát megszólító himnuszában leljük meg:

²⁹ Vö. Ralph T.H. GRIFFITH, *I. m.*, 1. XLVIII (1) vagy 6. LXIV.

³⁰ Vö. *Uo.*, 1. XLVIII (1), 30.

³¹ Szuprém, tűnékeny pillanatok ezek / Melyekkel Te, kedves Hajnal, szeretsz megajándékozni bennünket. / Így a mennyei Angyalok látványa / a halandó szemének még tisztábbnak tűnik. (Michele KERBAKER = *Poetica*, *I. m.*, 16.)

³² Cf. Domenico SILVESTRI, »*Poetica*«. *Una ‘nuova’ rivista internazionale di poesia* = *La Parola del Passato*, Rivista di studi antichi, CCCXXVI, Napoli, Gaetano Macchiaroli Editore, 2003, 387–399.

Le rosse giovenche dall'atre caverne
Ai paschi ella scorge del prato divin,
E il retto cammino da lunge discerne,
Dei mondi dischiusi vegliando al
confin.³³

E költői kép (azaz „a rőt tehének”) hatásosan reprezentálja a lángoktól vöröslő ég alját, mely egyben szoros párhuzamba állítható a pirkadattal.

Az idézett szakasz első két sorának Griffith fordításában az alábbiak felelnek meg: „He, whose two red Steers, seeking goodly pasture, plying their tongues move on ‘twixt earth and heaven,³⁴

Ugyanakkor az 5. versszakban a „hószínű nyáj” és a „pej lovak” már a magasabban álló napra asszociálnak:

Ha infrante alla suora gelosa le stalle
E il furto che ascoso negli antri tenea,
Col candido armento le bionde cavalle
Ai campi celesti radduce la Dea;³⁵

Egy további példa, mely segítséget nyújt Kerbaker alkotói tevékenységének megvilágításában és bemutatásában a 6. versszak 7–8. soraiban olvasható:

Poi vinte dei Pani³⁶ rapaci le porte
Del forte il trionfo ci annunzia dal ciel.³⁷

³³ A rőt borjúkat a sötét barlangoktól / a legelőig a mennyei mezőn pillantja meg, / És a helyes utat messziről felismeri, / s nyitott világok felett őrködik a határon. (Michele KERBAKER = *Poetica*, I. m., 13).

³⁴ Vö. Ralph T. H. GRIFFITH, *I. m.*, 6. XXVII (7), 307.

³⁵ Megfosztotta a féltékeny nővért az istállóktól, / és a barlangokban rejtett zsákmányt, / a hószínű nyáját a pej lovakkal / a mennyei mezőkre hajta az Istennő. (Michele KERBAKER = *Poetica*, I. m., 14).

³⁶ A barlangok urai, akik elrejtik a teheneiket.

Itt Kerbaker a 7. könyv IX himnuszából emelt ki egy sornyi részletet és vett át a maga módján:

2 Most wise is he who, forcing doors of Panis, brought the bright Sun to us who feedeth many.³⁸

Kerbaker adóssága az eredeti himnuszokkal szemben természetesen ezzel nem zárul le, de ennek a különleges fordítói és alkotói eljárásnak további részletezésére e tanulmány keretein belül nem áll mód.

Michele Kerbaker hatása Giosuè Carducci költészetére

Michele Kerbaker munkássága természetesen önmagában is figyelemre méltó, mely hatással volt már a kortársaira is. Kiváló példaként szolgál erre Kerbaker *A Hajnalhoz* című szinkretikus himnusza, mely jelentősen befolyásolta Giosuè Carduccit is, hiszen köztudott, hogy az olasz költő *Barbár ódák* című ciklusában is szerepel egy *All'Aurora* című vers³⁹, melyet magyarra Simon Gyula fordított le⁴⁰

ALL'AURORA

Tu sali e baci, o dea, co 'l osèo fiato le nubi,
baci de' marmorèi templi le fosche cime.

Ti sente e con gelido fremito destasi il bosco,
spiccasi il falco a volo su con rapace gioia;

³⁷ Aztán miután a tolvaj pánik kapui ki lettek tárva, az égből kihirdeti nekünk a győzelmet. (*Uo.*, 15).

³⁸ Vö. Ralph T. H. GRIFFITH, *I. m.*, 7. IX (2), 342.

³⁹ Giosue CARDUCCI, *Tutte le poesie*, introduzione di Carlo Del Grande, note di Vittorio Gitti, Attilio Roveri, Davide Giordano e Carlo Del Grande, Milano, Bietti, 1967, 742–746.

⁴⁰ Giosue CARDUCCI, *Barbár ódák / Odi Barbare*, fordította Simon Gyula, két-nyelvű kiadás, Bp., Eötvös József Könyvkiadó, 1996, 26–31.

mentre ne l'umida foglia pispigliano garruli i nidi,
e grigio urla il gabbiano su 'l violaceo mare.

Primi nel pian faticoso di te s'allegnano i fiumi
tremuli luccicando tra 'l mormorar de' pioppi:

corre da i paschi baldo vèr' l'alte fluenti il poledro
sauro, dritto il chiomante capo, nitrendo a' venti:

vigile da i tuguri risponde la forza de i cani
e di gagliardi mugghi tutta la valle suona.

Ma l'uom che tu svegli a oprar consumando la vita,
te giovinetta antica, te giovinetta eterna

ancor pensoso ammira, come già t'adoravan su 'l monte
ritti fra i bianchi armenti i nobili Aria padri.

Ancor sopra l'ali del fresco mattino rivola
l'inno che a te su l'aste disser poggiate i padri.

- Pastorella del cielo, tu, frante a la suora gelosa
le stalle, riadduci le rosse vacche in cielo.

Guidi le rosse vacche, guidi tu il candido armento
e le bionde cavalle care a i fratelli Asvini.

Come giovine donna che va da i lavacri a lo sposo
riflettendo ne gli occhi il desiato amore,

tu sorridendo lasci caderti i veli leggiadri
e le virginee forme scuopri serena a i cieli.

Affocata le guance, ansante dal candido petto,
corri al sovrano de i mondi, al bel fiammante Suria,

e il giungi, e in arco distendi le rosee braccia al gagliardo
collo; ma tosto fuggi di quel tremendo i rai.

Allora gli Asvini gemelli, cavalieri del cielo,
rosea tremante accolgono te nel bel carro d'oro;

e volgi verso dove, misurato il cammino di gloria,
stanco ti cerchi il nume ne i mister de la sera.

Deh propizia trasvola – così t’invocavano i padri –
nel rosseggiante carro sopra le nostre case.

Arriva da le plaghe d’oriente con la fortuna,
con le fiorenti biade, con lo spumante latte;

ed in mezzo a’ vitelli danzando con floride chiome
molta prole t’adori, pastorella del cielo. –

Cosí cantavano gli Aria. Ma piàcqueti meglio l’Imetto
fresco di vénti rivi, che al ciel di timi odora:

piàcquerti su l’Imetto i lesti cacciatori mortali
prementi le rugiade co ’l coturnato piede.

Inchinaronsi i cieli, un dolce chiarore vermiglio
ombrò la selva e il colle, quando scendesti, o dea.

Non tu scendesti, o dea: ma Cefalo attratto al tuo bacio
salía per l’aure lieve, bello come un bel dio.

Su gli amorosi venti salía, tra soavi fragranze,
tra le nozze de i fiori, tra gl’imenei de’ rivi.

La chioma d’oro lenta irriga il collo, a l’omero bianco
con un cinto vermiglio sta la faretra d’oro.

Cadde l’arco su l’erbe; e Lèlapo immobil con erto
il fido arguto muso mira salire il sire.

Oh baci d’una dea fragranti tra la rugiada!
oh ambrosia de l’amore nel giovinetto mondo!

Ami tu anche, o dea? Ma il nostro genere è stanco;
mesto il tuo viso, o bella, su le cittadi appare.
Languon fiocchi i fanali; rincase, e né meno ti guarda,
una pallida torma che si credé gioire.

Sbatte l’operaio rabbioso le stridule impòste,
e maledice al giorno che rimena il servaggio.

Solo un amante forse che placida al sonno commise
la dolce donna, caldo de’ baci suoi le vene,

alacre affronta e lieto l'aure tue gelide e il viso:
– Portami -, dice, - Aurora, su 'l tuo corsier di fiamma!

ne i campi de le stelle mi porta, ond'io vegga la terra
tutta risorridente nel roseo lume tuo,

e vegga la mia donna davanti al sole che leva
sparsa le nere trecce giù pe 'l rorido seno. –

A HAJNALHOZ

Szállsz és fellegetek csókolsz üde rózsaaajakkal,
s csókolsz tornyos, öreg márványtemplomokat.

Ébredszik jöttödre hűvös susogással az erdő,
ragadozó kedvű sólyom száll egyenest,

hallani harmatos ágak fészkeiben a zszibongást,
szürke sirály sikolyát tenger azúrja felett,

értedre a termőföldek fürge folyója
a zúgó jegenyék közt csupa fénycsobogás,

lenn itatókhoz iramlík a sárga csikó a füvesről:
zeng a nyerítése, büszke sörénye lobog,

harsona hangu komondorok ébersége felel rá,
s harsog a mind szilajabb bógésektől a völgy.

Ámde az ember, akit te csak életölő robotokra
keltesz, félve figyel, ó örök életű lány,

s még ma is úgy néz, mint ahogyan e hegyekben imádtak
téged a nyájterelő hajdani Árja-atyák.

Hajnali hűs szél szárnyán hallani most is a himnuszt,
ahogy a botra dülő ős mondhatta neked:

– Pásztorlány, ki lebontva a nővéred befalazta
istállót, a piros barmot az égre viszed,

hajtod az égen a barna üszöket, a hósínű nyáját,
hajtod az Asviniek kedvenc pej lovait,

Mind gyönyörűszép hölgy, ki a fürdőből jegyeséhez
indul s szemeiben csillog a tűz szerelem,

Testedről mosolyogva lefejtet a könnyű ruhákat,
s mindjárt meztelenül nézheti a derűs ég.

Majd, hókeblű leány, lihegőn és tűzpiros arccal
futsz a világok ura, Suria isten elé,

És odaérsz, s ölelő kart tárva borulsz a nyakába,
ám tüstént menekülsz izzó fénye elől.

S ekkor az Asvini-ikrek, az ég daliái, fogadnak
fényes arany kocsiba téged, a szép remegőt,

s elmész arra, ahol – ha a dícs pályát befejezte
arcod az Isten az est titkai közt keresi.

Ó szállj át kegyesen mifölöttünk – így esedeztek –
szállj gyönyörű kocsidon: hívtak az Árja-atyák.

Hozz kelet édeni tájairól számunkra szerencsét:
dúsgazdag legelőt, habzó friss tejet is,

s mennyei Pásztorlány, legyenek kedvesek előtted
borjusereg közepén hancurozó fiaink,” –

Így az atyák. De te jobban megkedvelted Imettót,
illatozó mezeit, gyorsvizü csermelyeit.

s megkedvelted a fürge e földi vadászokat ottan,
kiknek lépte a hűs harmatban taposott.

Ívben tért le előtted az ég, s ragyogó vörös árnyék
vont be hegyet-völgyet isteni útag előtt.
Nem te ereszkedtél le, hanem Kephaloszt fölemelte
csókod: istenien szállt a szelek szárnyán,

vitte az illatozó, suhanó szellő a virágok
rétek és patakok zengő násza fölött.

Hullámzó haja arca köré omlik, vörös övvel
vállán átkötve hordja arany tegezét.

Íja a földre esett, s Lelapusz mellette megállva
két hű szemmel urát nézte, amint tovatűnt,

Balsam pázsiton istennő nektár izü csókja!
Ó szerelem öröme! Ifju világ itala!

Érzel-e, istennő, ma szerelmet? Az emberiség már
fáradt. Városaink szomoru képe fogad.

Gázlámpák pislognak: a gyűrt arcú hazatérők
csapata rád se tekint, s azt hiszi, boldogan él.

Otthon a munkás kedvetlen csapkodja az ajtót,
szidja a bajt, robotot visszahozó napokat,

Egy szerető, aki tán álomban hagyta szerelmes
hölgyét s vére tüzel még üde csókjaitól,

néz csak szembe hűvös szeleiddel, s élvezi arcod,
s szól: „– Auróra, vigyél engem a lángparipán

föl, föl a csillagos égre, hogy onnan nézzem a földet,
mint mosolyog vissza, tündérfényű, reád,

s lássam kedvesemet ragyogó napfénybe borítva
fekete fürtjeivel szűzi fehér kebelén.”–

A himnusz első változatát Carducci 1876-ban írta meg: erről a tényről ő maga tesz tanúságot (All’Aurora. Principio d’una elegia all’aurora; gennaio, 1876).⁴¹ A költemény azonban csak 1880. december 12. és 14. között nyerte el végleges formáját, miután Kerbaker szinkretikus himnusza hatására átdolgozásra, átköltésre került. Carducci himnusza nyomtatásban tehát először 1881-ben látott napvilágot a Rómában megjelenő *Fanfulla della Domenica* politikai és irodalmi hetilapban (III évf., 1 sz., 1881. január 2.). Meglepő és ma már valószínűleg nem köztudott, hogy e vers esetén a *Barbár ódák* költője milyen nagymértékben adósa Kerbakernek és szinkretikus himnusának, pedig ennek a kortárs

⁴¹ *A hajnalhoz. Egy hajnalhoz írt elégia kezdete; 1976. január.*

Kerbaker bizonyosan tudatában volt, és amikor 1881 márciusában a *Rigvédák*ból további fordításokat közölt *E ancora Inni Vedici* (*És még véda himnuszok*) címmel, ezeket Carduccinak ajánlotta.⁴²

Párhuzamok a két olasz himnusz között

Az *Inni sincretici* ismeretében Carducci himnuszt olvasva nyilvánvaló a szoros intertextuális kapcsolat a két alkotás között. Ennek alátámasztásaként az alábbi táblázatban, csak tájékoztató jelleggel, Carducci soraival párhuzamosan idézem a Kerbaker-féle sorokat:

Carducci	Kerbaker
Ti sente e con gelido fremito destasi il bosco, spiccasi il falco a volo su con rapace gioia;	Dai boschi, dai prati, dall'aria, dall'onde Riguardan mill'occhi quel nuovo chiaror, Un murmure, un fremito, si leva e diffonde, Rinasce col moto la gioia nei cor. (I. 5–8)
te giovinetta antica, te giovinetta eterna ancor pensoso ammira, come già t'adoravan su 'l monte ritti fra i bianchi armenti i nobili Aria padri.	O giovine antica, del ciel pellegrina, (XV. 1) Ridente di vivi colori leggiadri, Di molli profumi, di fresche rugiade, Te pur così bella già videro i Padri Che ora van per le buie silenti contrade, (XVIII. 1–4)

⁴² Michele KERBAKER, *E ancora Inni Vedici, A Giosue Carducci = Giornale Napoletano di Filosofia e Lettere*, Nuova serie, V, 1881[marzo], 26–35.

– Pastorella del cielo, tu, frante a la
suora gelosa
le stalle, riadduci le rosse vacche in
cielo.

Guidi le rosse vacche, guidi tu il
candido armento
e le bionde cavalle care a i fratelli
Asvini.

Come giovine donna che va da i
lavacri a lo sposo
riflettendo ne gli occhi il desiato
amore,

tu sorridente lasci caderti i veli
leggiadri
e le virginee forme scuopri serena a i
cieli.

Affocata le guance, ansante dal
candido petto,
corri al sovran de i mondi, al bel
fiammante Suria,

e il giungi, e in arco distendi le rosee
braccia al gagliardo
collo; ma tosto fuggi di quel tremendo
i rai.

Allora gli Asvini gemelli, cavalieri del
cielo,
rosea tremante accolgono te nel bel
carro d'oro;

Ha infrante alla suora gelosa le stalle
E il furto che ascoso negli antri tenea,
Col candido armento le bionde
cavalle

Ai campi celesti radduce la Dea;
(V. 1–4)

Qual giovine donna che muove alla
danza
(VIII. 1)

Già il senti, già il cerchi coll'occhio
amoroso
(XII. 7)

E i vezzi dispiega dell'agili membra,
L'ignuda svelando mutevol
sembianza
(VIII. 2–3)

Dei mondi superni lo splendido re.
(XII. 8)

Poi Sùrya fiammante, ...
(X. 7)

Ei giunge, il possiedi per brevi
momenti,
Poi vinta e tremante da lui ti ritraggi,
[...]
Al lampo tremendo dei fulgidi raggi:
(XIII. 1–4)

Cf. anche: lo stil dei gagliardi
(XIII. 5)

“Segreta, ansiosa già segui la traccia,
Lo scopri, lo scorgi coll'occhio
sereno,

In arco gli avvolgi le candide braccia;
(XIV. 2–4)

Già gli agili Aśvini la rosea sorella,
Han posto sul carro dai vari color,
E a gara coi Numi la Diva più bella
Del celere agone riporta l'onore.
(V. 5–8)

e volgi verso dove, misurato il
cammino di gloria,
stanco ti cerchi il nume ne i mister de
la sera.

~~Deh propizia trasvola~~ – così
t’invocavano i padri –
nel rosseggiante carro sopra le nostre
case.

Arriva da le plaghe d’oriente con la
fortuna,
con le fiorenti biade, con lo spumante
latte;

Per l’arduo di gloria solingo sentier,
Aspetta ch’ei cerchi, caduto, più tardi
L’asil che t’asconde nel vago mister
(XIII. 6–8)

Dal carro di perle, dai biondi corsieri,
Che reggi e raffreni con roride briglie
~~Tal grazia ci piovi~~, che d’uomini e
averi
Sian forti e fiorenti le nostre famiglie:
(XX. 1–4)

Heinrich Heine és az olasz kettős

Silvestri azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy nemcsak Carducci adósa olasz kortársának, hanem maga Kerbaker is Carduccinak és Heinének: A *Lyrisches Intermezzo* Carducci-féle fordítása 1872-ben látott napvilágot a *Rime nuove*-kötetben *Lungi, lungi* címmel. Ebben a költeményben már felsejlik a távol-keleti kultúra tipikus atmoszférája:

*Auf Flügeln des Gesanges*⁴³

Auf Flügeln des Gesanges,
Herzliebchen, trag ich dich fort,
Fort nach den Fluren des Ganges,
Dort weiß ich den schönsten Ort.

*Lungi, lungi, su l’ali del canto*⁴⁴

Lungi, lungi, su l’ali del canto
Di qui lungi recare io ti vo’:
Là, ne i campi fioriti del santo
Gange, un luogo bellissimo io so.

⁴³ Heinrich HEINE, *Gedichte*, Stuttgart, Reclam, 1973, 31–32. (A dalnak lenge szárnyán szerelmem, elviszlek én, / Virágos Ganges partján a legszebb kert int felém. / Kibomlik ezernyi virága a holdnak sugarán / S a lótusz testvérét várja Tebenned, szép leány! // Kinyílnak a nefelejcek és nézik az ég ívét, / Összeborulva a rózsák suttognak sok szép mesét. / Szökdécsel a karcsú gazella, oly félénk s oly bohó, / És zúg a messzeségben a nagy, a szent folyó. // Jer, pihenj meg vélem édes a karcsú pálmák alatt / És álmodjuk a csöndben tovább az álmokat, / Az édes álmokat!)

⁴⁴ Giosue CARDUCCI, *Tutte le poesie*, 590.

Dort liegt ein rotblühender Garten
Im stillen Mondenschein;
Die Lotosblumen erwarten
Ihr trautes Schwesterlein.

Die Veilchen kichern und kosen,
Und schau'n nach den Sternen empor;
Heimlich erzählen die Rosen
Sich duftende Märchen ins Ohr.

Es hüpfen herbei und lauschen
Die frommen, klugen Gazell'n;
Und in der Ferne rauschen
Des heiligen Stromes Well'n.

Dort wollen wir niedersinken
Unter dem Palmenbaum,
Und Liebe und Ruhe trinken
Und träumen seligen Traum.

(*Lyrisches Intermezzo*, 1822–1823)

Ivi rosso un giardino risplende
De la luna nel cheto chiaror:
Ivi il fiore del loto ti attende,
O soave sorella de i fior.

Le viole bisbiglian vezzose,
Guardan gli astri su alto passar;
E tra loro si chinan le rose
Odorose novelle a contar.

Salta e vien la gazzella, l'umano
Occhio volge, si ferma a sentir:
Cupa s'ode lontano lontano
L'onda sacra del Gange fluir.

Oh che sensi d'amore e di calma
Beveremo nell'aure colà!
Sogneremo, seduti a una palma,
Lunghi sogni di felicità.

(A vers keletkezésének ideje: 1871.
március)

Végül a három kiemelkedő alak között erősíti a kapcsolatot az a tény, hogy saját himnuszát Carducci lefordította németre is.⁴⁵

Carduccira utaló nyomok Kosztolányi Dezső Hajnali részegségében

Amint ez kitűnik Kosztolányi Dezső és Babits Mihály levelezéséből is, költőnk egészen biztosan ismerte Carducci verseit, s mint tudjuk, fordított is tőle⁴⁶. Levelezésében Kosztolányi először 1905-ben említi meg Carducci nevét: „Ami az ügyeinket illeti, megjegyzem, hogy sem Richepint sem Carduccit nem küldhetem; az egyik otthon van, a másikat most küldtem el Zalai-

⁴⁵ http://gutenberg.spiegel.de/index.php?id=5&xid=5030&kapitel=3&cHash=8fa674a234chap003#gb_found

⁴⁶ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Idegen költők. Összeíjtött fordítások*, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1966, 839–847.

nak. E helyett mást tervezek.”⁴⁷ Egy következő utalás pedig egy 1907 végén írt levelében fordul elő: „Carducci nincs meg, de sok van tőle”⁴⁸.

Ugyanezen év elején jelent meg Kosztolányi *Giosuè Carducci* című írása is,⁴⁹ melyben többek között így jellemzi olasz elődjét:

„Elmúlt ezredévekbe tudta magát visszaérezni, az érzések atavizmusa lelkesedett át benne költészetté, régi sebek fájtak vissza szívébe, és régi mámorok hódították el, s ezeket a marcona, velős őserzéseket, az állatember melléből felhörgő, artikulálatlan hangokat szedte táncoló mértékre, faragta bele az antik ritmusok kemény, csillogó márványába.”

Ezek a jelek tehát mind azt a feltételezést látszanak megerősíteni, hogy amikor költőnk a *Hajnali részegséget* vetette papírra (1933 őszén), emlékezetében felderenghetett Carducci himnusza, annak szerkezete és sorai is. Mindkét költeményben fellelhető a mindennapi élet sivársága és a hajnali ég csodája közötti ellentét, sőt, Carduccinál észlelhető az alkotói munka két fázisának eltérő hangulati háttere is. A 7. és 8. versszakban „l’uomo che tu svegli a oprar consumando la vita [...] ancor pensoso ammira” (Ámde az ember, akit te csak életőlő robotokra / keltesz, félve figyel), míg a költemény vége felé „il nostro genere è stanco” (Az emberiség már / fáradt), és „Sbatte l’operaio rabbioso le stridule imposte / e maledice al giorno che rimena il servaggio” (Otthon a munkás kedvetlen csapkodja az ajtót, / szidja a bajt, robotot visszahozó napokat).

Az ember idővel megöregszik a munkában, míg az Istennőn nem fog az idő múlása: most is ugyanolyan fiatal és szép, mint több ezer évvel ezelőtt.

Érzel-e, istennő, ma szerelmet? Az emberiség már
fáradt. Városaink szomorú képe fogad.

Gázlámpák pislognak: a gyűrt arcú hazatérők

⁴⁷ Kosztolányi *Dezső* – Babits *Mihályhoz*, Bécs, 1905. febr. 18, 82.

⁴⁸ *Uo.*, 1907. dec. [közepe.], 162.

⁴⁹ *A Hét*, 1907. február 24.

csapata rád se tekint, s azt hiszi, boldogan él.

Otthon a munkás kedvetlen csapkodja az ajtót,
szidja a bajt, robotot visszahozó napokat,

A *Barbár ódák* költőjének felfogásában minden, ami az antik világra vonatkozik, szép, tökéletes, s minden, ami a középkorral vagy a modern időkkel kapcsolatos, csúnyának, deformáltnak, szürkének látszik. A modern város falain megpihenő hajnal is sápadt és fáradt, s a munka szenvedés és rabszolgasors. Emellett Carducci is utal az álmatlanságra, az emberek kiüresedett létére: azok, akik valamiféle találkozóhelyen éjszakáztak, „gyúrt arccal” térnek hazafelé a hajnal közeledtére, mert vidámság és szórakozás helyett csupán unalomra találtak. Ezzel a hétköznapi, szürke léttel áll éles ellentétben a mennyei világ gyönyörűsége.

Kosztolányi természetesen nem tesz semmiféle konkrét utalást a *Védák* világára. A két vers között mégis felfedezhetők közös elemek. Például Carducci költői képének – „az ember [...] még ma is úgy néz, mint ahogyan e hegyekben imádtak / téged a nyájterelő hajdani Árja-atyák” – Kosztolányi „Az égbolt / egészen úgy, mint hajdanában rég volt,” két sora feleltethető meg.

A következő kép főszereplője a „házigazda”, egy „előkelő úr, az ég óriása”:

Olyan sokáig
bámultam az égbolt gazdag csodáit,
hogy már pirkadt is keleten, s a szélben
a csillagok szikrázva, észrevétlen
meg-meglibegtek és távolba roppant
fénycsóva lobbant,
egy mennyei kastély kapuja tárult,
körötte láng gyult,
valami rebbent,
oszolni kezdett a vendégsereg fent,
a hajnali homály mély
árnyékai közé lengett a báléj,
künn az előcsarnok fényárban úszott,
a házigazda a lépcsőn bucsúzott,

előkelő úr, az ég óriása,
a bálterem hatalmas glóriása,
s mozgás, riadt csilingelés, csodás,
halk női suttogás,
mint amikor már vége van a bálnak
s a kapusok kocsikért kiabálnak

A hindu mitológia azt tartja, hogy Agni, a tűz istene Ushasszal együtt vagy őt megelőzve jelenik meg. Érdekes, hogy a *Rigvéda* 1. könyvének XII himnuszában az alábbi sorok olvashatók: „With callings ever they invoke Agni, Agni, Lord of the House, / Oblation-bearer, much beloved” és „O Agni, by effulgent flame”. Az 1. könyv CXLIX himnuszában pedig megjelenik a fényárban úszó kastély is: „He who hath lighted up the joyous castle, wise Courser like the Steed of cloudy heaven, / Bright like the Sun, with hundredfold existence.”

Mindez arra enged következtetni, hogy Carduccin túl Kosztolányi valószínűleg kiváló ismerője lehetett nemcsak a japán kultúrának (lásd haikuk), hanem a hindu mitológiának is. A kék szín kiemelése mellett, a „szikrázva”, a „fénycsóva”, a „láng”, és a „fényár” szavakban pedig mindenképpen meghatározó a tűz metonimikus jelenléte.

A következő szakasz főszereplője egy „drága, szép nő”, aki magára ölti a díszes kabátkát és a fejéket:

Egy csipkefátyol
látszott, amint a távol
homályból
gyémántosan aláfol,
egy messze kéklő,
pazar belépő,
melyet magára ölt egy drága, szép nő
és rajt egy ékkő
behintve fénnel ezt a tiszta békét,
a halovány ég túlvilági kékét,
vagy tán egy angyal, aki szűzi

szép mozdulattal csillogó fejékét
hajába tűzi

Carducci istennője Kerbaker után olyan, mint egy „gyönyörűszép hölgy, ki a fürdőből jegyeséhez indul”. Kosztolányi nőalakja angyalra vagy szűzre, míg a véda himnuszokban megjelenő Ushasz hol ragyogón öltözött táncosnőre „She, like a dancer, puts her broidered garments on...”⁵⁰, hol fiatal hajadonra „We see her there, the Child of Heaven apparent, the young Maid, flushing in her shining raiment”⁵¹ emlékeztet.

és az álomnál csendesebben
egy arra ringó
könnyücske hintó
mélyébe lebben
s tovább robog kacér mosollyal ebben,
aztán amíg vad paripái futnak
a farsangosan lángoló Tejutnak
arany konfetti-záporába sok száz
batár között, patkójuk fölsziporkáz.

A „kacér mosollyal” és „arany konfetti-záporban” eltávolodó nő e szöveghelyen az Asvin-ikkrekel aranyszekéren tovavágtató Ushasz alakjára emlékeztet: „She like a flatterer smiles in light for glory”⁵² és „Let docile horses of far-reaching splendour convey thee hitherward, the goldencoloured.”⁵³ A mosolygó égi szépség Carduccinál is fellelhető („Testedről mosolyogva lefejtet a könnyű ruhákat...”), aki „arany kocsiba” szállva szeli át az eget:

S ekkor az Asvini-ikkrek, az ég daliái, fogadnak
fényes arany kocsiba téged, a szép remegőt,
s elmész arra, ahol – ha a dicspályát befejezte
arcod az Isten az est titkai közt keresi.

⁵⁰ Vö. 1. XCII (4) = Ralph T.H. GRIFFITH, *I. m.*, 59.

⁵¹ 1. CXIII (7) = *Uo.*, 75.

⁵² 1. XCII (6) = *Uo.*, 59.

⁵³ 3. LXI (2) = *Uo.*, 200.

Ó szállj át kegyesen mifölöttünk – így esedeztek –
szállj gyönyörű kocsidon: hívtak az Árja-atyák.

Carducci minden kétséget kizáróan Kerbaker adósa akkor is, amikor a hajnali napfénytől ragyogó ég különféle színhatásait foglalja versbe:

Guidi le rosse vacche⁵⁴, guidi tu il candido armento
e le bionde cavalle⁵⁵ care a i fratelli Asvini.

hajtod az égen a barna üszöket, a hósínű nyáját,
hajtod az Asviniek kedvenc pej lovait,

A hajnal fényei olyanok, mint a rőt tehenek, míg a magasabban járó nap által előidézett árnyalatok „hósínű nyájra” és „pej lovakra” emlékeztetnek. S annak ellenére, hogy Kosztolányinál a domináns szín a kék („mint az anyám paplanja, az a kék folt, mint a vízfesték, mely irkámra szétfolyt,” „egy messze kéklő, / pazar belépő”, „a halovány ég túlvilági kékét”), mégis úgy vélem, hogy versében fellelhető az előbb említett három szín is: a rőt vagy vörösessárga („fénycsóva”, „láng gyúlt”, „az előcsarnok fényárban úszott”), a hósín vagy áttetsző fehér („csipkefátyol”, „gyémántosan”) és a pej, ami az olasz verziókban valójában (arany)szőke: („arany konfetti-záporába”).

Végezetül a vers befejező szakaszának egyik sorát, a „dalolni kezdtem ekkor az azúrnak” sort állítanám párhuzamba Carducci néhány sorával:

ancor pensoso ammira, come già t’adoravan su ‘l monte
ritti fra i bianchi armenti i nobili Aria padri.

Ancor sopra l’ali del fresco mattino rivola
l’inno che a te su l’aste disser poggiate i padri.

s még ma is úgy néz, mint ahogyan e hegyekben imádtak

⁵⁴ Le rosse giovenche dall’atre caverne / Ai paschi ella scorge del prato divin,
(Michele KERBAKER = M. K., *Poetica*, 13).

⁵⁵ Col candido armento le bionde cavalle / Ai campi celesti radduce la Dea;
(Michele KERBAKER = M. K., *Poetica*, 14).

téged a nyájterelő hajdani Árja-atyák.

Hajnali hűs szél szárnyán hallani most is a himnuszt,
ahogy a botra dülő ős mondhatta neked:

E költői kép az olasz verziókban a bráhmna papokat idézi fel, akik az áldozati szertartások alkalmával énekelték a *Védákat*, azaz az isteneket idéző himnuszokat. A „daloló” Kosztolányi által felöltött póz e papok tartását imitálja.

Az elmondottak alapján és Silvestri gondolatmenetét továbbfűzve – mely szerint a fordítások, átköltések hatására egy képzeletbeli háromszög létesül az indiai, német és olasz irodalom, illetve a *Teremtéshimnuszok*, Heine és Carducci–Kerbaker között⁵⁶ – meglátásom, hogy e három európai irodalmi tekintély neve mellé joggal felírhatjuk Kosztolányi Dezsőét is, akinek *Hajnali részegség* című költeményének a mélyén valahol ott rejlik a védák világa, hangulata is.

⁵⁶ Vö. „[...] si crea una triangolazione ideale Germania–Italia–India in cui accanto ai nomi di Heine e Carducci si pone, 'terzo tra cotanto senno' e con pieno merito quello di K.” (Domenico SILVESTRI, *I. m.*, 391–392.)

TARTALOM

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: <i>Hajnali részegség</i>	7
---	---

ÚT

HERNÁDI MÁRIA: A nap útja. Kosztolányi Dezső: <i>Hajnali részegség</i> , Nemes Nagy Ágnes: <i>Ekbnáton az égben</i> , Pilinszky János: <i>Dél</i>	15
ARANY ZSUZSA: A boldogság ünnepe. A <i>Hajnali részegségtől</i> a kórházi beszélgetőlapokig	24
VÉGH BALÁZS BÉLA: „S felém hajolt [...] a gyerekkor”. Visszatérés a gyermekihez Kosztolányi <i>Hajnali részegség</i> című versében	36
GILBERT EDIT: Áramlás	41
SZITÁR KATALIN: Rögeszmés részegség. A lírai beszéd keletkezése	50
KOVÁCS KRISTÓF ANDRÁS: Kosztolányi Dezső: <i>Hajnali részegség</i> . Theophania, numinózus, vallásos tapasztalat? ...	60
SÍPOS DÁVID: <i>Hajnali részegség</i> , avagy egzisztencialista „ugrási” kísérlet	73
NAGY J. ENDRE: Kosztolányi Dezső, a szomorú életfilozófus	82
ODORICS FERENC: Beszéd- és tudáspozíciók köztessége a <i>Hajnali részegségben</i>	100
FARKAS EDIT: A tapasztalat verbalizálása mint értelmezési folyamat a <i>Hajnali részegségben</i> : kommunikáció- elméleti megközelítés	112
BÓKAY ANTAL: Kosztolányi-poétika a <i>Hajnali részegség</i> körül – József Attila szemszögéből	119

VERS

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY: A <i>Hajnali részegség</i> jelentésrétegei	133
MEKIS D. JÁNOS: Halál-motivika és életmegértés: a <i>Hajnali részegség</i> egy releváns szövegkapcsolatáról	153
TARJÁNYI ESZTER: A horror vacui igézete. Metafizikum és köznyelvi aposztrophé disszonanciája a <i>Hajnali részegségben</i>	170
ÁSVÁNYI ILONA: Totaliter aliter. „Nemcsak a hit, hanem a hitetlenség is lehet ingatag” avagy „vallásos vers”-e a <i>Hajnali részegség</i> ?	184
BONDÁR ZSOLT: Pilinszky megtapasztalás-fogalma a <i>Hajnali részegségben</i>	193
SÁGI VARGA KINGA: Az önmegismerés szólamai a <i>Hajnali részegségben</i>	197
ÉRFALVY LÍVIA: Motivikus párhuzamok Kosztolányi Dezső <i>Játék első szemüveggel</i> és <i>Hajnali részegség</i> című verseiben	204
SZABÓ SZILVIA: Tükörszerkezetek a <i>Hajnali részegségben</i> . Az ön-(újra)értés térmozzanatai	221
PATÓCS LÁSZLÓ: „... izmaim lazulnak”. A fragmentáció poétikája a <i>Hajnali részegségben</i>	228
DANCSECS ILDIKÓ: Prózanyelv és versnyelv találkozása Kosztolányinál. A hajnal-metafora nyelvi kiterjesztése az <i>Édes Annában</i> és a <i>Hajnali részegségben</i>	232
NYILASY BALÁZS: A <i>Hajnali részegség</i> ről, a „hosszú vers”-ről és az eszmélkedő „félhosszú vers”-ről	248
FARAGÓ KORNÉLIA: Látványnyílás az időkre Kosztolányi Dezső: <i>Hajnali részegség</i>	260
KOVÁCS ÁRPÁD: Rímkatarakták. A <i>Hajnali részegség</i> szemantikai elemzése	267

HORVÁTH KORNÉLIA: (Vers)nyelv és lírai narratíva Kosztolányi <i>Hajnali részegségében</i>	287
FINTA GÁBOR: Hajnali kólon. Kosztolányi Dezső: <i>Hajnali részegség</i>	296
REUVEN TSUR: Rím és eksztatikus minőség a <i>Hajnali részegségben</i>	306

MÁSOK

SZ. TÓTH GYULA: Ablaktól világra... Esti merengés a <i>Hajnali részegségről</i> a francia fordítás nyomán	319
PAPP JUDIT: A <i>Rigvéda</i> -himnuszoktól a <i>Hajnali részegségig</i>	336
ELIISA PITKÄSALO: A báléj bűvöletében. A <i>Hajnali részegség</i> finnül	356
ANTONIO DONATO SCIACOVELLI: <i>Alba etilica</i> . A <i>Hajnali részegség</i> olaszul	365
ADRIANA VARGA: Néhány gondolat a <i>Hajnali részegség</i> fordításairól	372

KÉSŐBB

HÁY JÁNOS: Hajnali részegség	383
HARKAI VASS ÉVA: A <i>Hajnali részegség</i> késő modern versbeszéde	384
TOLDI ÉVA: A <i>Hajnali részegség</i> verses olvasatai	397
TARJÁN TAMÁS: A továbbfénylő hajnal. Gérecz Attila: <i>Levél</i>	409
KORDA ESZTER: „mégiscsak egy nagy ismeretlen / urna vendége voltam” Kosztolányi áthallása Parti Nagy Lajosnál	423
BÁNYAI JÁNOS: A „szerelmetesen tárgyszerű” (Tandori Dezső) <i>Hajnali részegség</i>	437
MEZŐSI MIKLÓS: <i>Bál van</i>	446

ÉS

BOLDOG ZOLTÁN: Kihez beszél ez a költő? Kosztolányi Dezső <i>Hajnali részegség</i> ének ajánlva	451
FENYŐ D. GYÖRGY: Ötletek a <i>Hajnali részegség</i> tanításához	454
MAGYAR BALÁZS – VENCZEL TAMÁS: A <i>Hajnali részegség</i> „digitalizációja”	473
FÚZFA BALÁZS „Határolt végtelenség” avagy a magyartanítás dilemmáiról egy fontos könyvben megjelent <i>Hajnali részegség</i> -parafraízis kapcsán	482
VERESS ZSUZSA: Az áhítat szakrális gesztusai a <i>Hajnali részegség</i> tanításában	495
REUVEN TSUR: Módszertani hozzászólás	504
TÓTH MELINDA: Hajnali katedrális. Nagy Versmondás Szabadkán, konferencia Újvidéken	527
GEROLD LÁSZLÓ: Verskonferencia	530
TARJÁN TAMÁS: K betű a könyvgerincen	532
BÁNYAI JÁNOS: Zárszó	535
<i>A 12 legszebb magyar vers</i> -program	540
A 12 legjobb mondat	542

A 12 LEGSZEBB MAGYAR VERS-PROGRAM HONLAPJA:

www.12legszebbvers.hu

*

NAGY VERSMONDÁSOK (25 perces filmek):

Pilinszky János: *Apokrif* (Szombathely 2008. április 17.)
<http://www.nyugat.hu/tartalom/video/4>

Arany János: *Szondi két apródja* (Drégelypalánk, 2008. szeptember 26.)
<http://www.mtv.hu/videotar/?id=33500>

Babits Mihály: *Esti kérdés* (Esztergom, 2009. április 24.)
<http://videotar.mtv.hu/?k=A+nagy+versmond%C3%A1s>

Radnóti Miklós: *Levél a bitveshez* (Abda, 2009. szeptember 25.)
<http://videotar.mtv.hu/Kategoriak/MTV%20Extra.aspx>

Kosztolányi Dezső: *Hajnali részegség* (Szabadka, 2010. április 23.)
(bemutatás előtt az M1-en)

Tóth Melinda kisfilmje a *Hajnali részegség*-konferenciáról itt tekinthető meg:
http://www.youtube.com/watch?v=9iT0N_uE-Vk

*

Az első borító a *Hajnali részegség* szerző által javított kefelevonotának felhasználásával készült = *Kosztolányi Dezső Összegyűjtött költeményeinek korrektúrája*, Petőfi Irodalmi Múzeum, jelzete: V. 4966/1-2. (260 fol + 115 fol)

*

Kiadja a 2006-ban Vas megyei Prima-díjra jelölt SAVARIA UNIVERSITY PRESS
ALAPÍTVÁNY (sup@btk.nyme.hu) ■ Borítóterv: SCHEFFER MIKLÓS
A szövegeket CSUTI BORBÁLA gondozta ■ Nyomdai előkészítés: H. VARGA TÍMEA
Nyomdai munkák: BALOGH ÉS TÁRSA, Szombathely, Károli Gáspár tér 4.

ISBN 978-963-9438-91-0 (A tizenkét legszebb magyar vers)
ISBN 978-963-9882-58-4 (A tizenkét legszebb magyar vers 6. – *Hajnali részegség*)